

НЯКОИ УТОЧНЕНИЯ ОКОЛО КНИЖОВНОТО НАСЛЕДСТВО НА П. Р. СЛАВЕЙКОВ

ЕЛЕНА НАЛБАНТОВА

През 1854 г. Петко Славейков публикува в подлистника на „Цариградски вестник“ преводната брошура „Брачни дар на младите съпругници, годеници и на всички ония, които мислят този път да последуват“. В бр. 184 от 31 юли, след първия откъс от превода, е написано: „Някой турски сатирик така вика против ония, които се женят за пари:

Тежко и горко на тогова,
кой се жени за пари
и богата стара баба
предпочита от девойка
добросърдца сиромашкиня. —
За имот ли се ожени?

Роб си. Имах заповедник.
Варди и кат му прилегне
в чутурата счуква вяра.
Ха бре! дръж го за брадата,
вещице за пари избрана!
Ще не ще, щеш го накараш
да търпи като магаре.

В следващия бр. 185 пак след края на превеждания откъс е отпечатано стихотворението „Не търси далек честта си...“, също без подпис, и то е припознато като Славейково в т. I на пълното събрание на съчиненията му¹, а „Тежко и горко на тогова...“ е отминато от съставителите.

Основание да приемем възможността, че това стихотворение е писано от Славейков, ни дава фактът, че и то като „Не търси далек честта си...“ е поместено непосредствено след текста на превода, правен от Славейков, като и двете стихотворения не са подписани. Освен това безспорно е, че и двете творби са се родили в резултат на контакта на техния автор с проблематиката на „Брачни дар...“, което, струва ни се, също може да послужи като аргумент да се приеме, че те са създадени от неговия преводач.

В бр. 5, г. IV на в „Право“ от 27 март 1871 г. е намерила място сатирата „Посвящение А. Д. Пюсюклиеву“, подписана „Т... На Връбница 1871“, в която се осмива Ангел Пюсюклиев за стихотворението му „Пейте, Славейков!“. В бр. 14 на в. „Македония“ от 6 април 1871 г. Пюсюклиев отговаря с „Посвещава се, комуто се пада“, а в извънредната притурка след бр. 14 е поместено стихотворението:

Към...

На връбница върбалашки стихотворец.
размучал ся в *правовий* нечист обор
стихове рога наострил да боде
дано би с туй важност да си зададе!
Но на туй му ритмено рикание

¹ П. Р. Славейков. Съчинения. Пълно събрание. В 10 т. Съст. С. Баева, Ел. Диловска, Цв. Македонска. Под ред. на Г. Цанев, П. Динев, Ст. Божков, Т. I С., 1963, с. 266.

кой слух дава, кой ли пък внимание!
Нек'рикае, нек'измучава стихове,
важност му е всичко тази — Вол реве.

Както се вижда, в това стихотворение обект на изобличение е редакцията на в. „Право“, която по думите на автора е превърнала вестника в „нечист обор“, а известно е, че в началото на 1871 г. Славейков е в остра полемика с в. „Право“ и с главния му редактор Н. Михайловски, когото обвинява в нечисти домогвания около изготвянето на устава на българската патриаршия. Освен това в „Посвящение А. Д. Пюскилиеву“ Славейков е остро нападан, че „са мисли господар“, който чака:

та да му ся кланят, молат,
за да свири и да пей. . .

Тези две обстоятелства ни позволяват да допуснем до известна степен възможността стихотворението „Към. . .“ да е писано от П. Славейков.

Пак във в. „Право“, г. VII, 1871, бр. 19 от 17 юли е публикувана дописка от гр. Русе, в която Славейков е критикуван за цялата му журналистическа дейност и е обвинен в користи чувства към народните работи. Вестник „Турция“, чийто съредактор по това време е Т. Икономов, в редовната си притурка на бр. 24, г. VII, от 3 август 1871 г. дава следния отговор на тези нападки:

„Магаре и славей (Една басня, като отговор на „Право“ и кореспонденцията му от Русе)

Магарето видяло славейт и му казва: „Я чуй приятелю! Хортува се за тебе, че си знавал много майсторски да пееш; твърде ми ся ще да та послушам и да си дам и аз мнението върху това отгоре, сиреч наистина ли знаеш да пееш добре!“

Сега славейт наченал да си изказва изкуството: Зачоруликал, засвирил на хиляди тюрлии, протакъл, извивал; то нежно той си снишавал гласът и с глухо тътнене ся чувал този глас на далеч, то из'дребно треперлив глас из'еднъш пръскал по лесът. Сичко тогава слушало Авроринът любимец и певец; тънкий вятърчец престанал, птиците млъкнали и стадата наколеничили. Овчеря от наслаждение едва дишал и нявга, нявга само ся позасмивал на другарката си, но все пак внимавал песнята на славейт.

Песнопоеецът свършил. Магарето (русенски дописник) с насочена към земята муцуна казва: „изрядно! без лъжа ще ти кажа, че не дотегваш, когато та слуша някой; жално само, че не си ся запознал с нашия петел, тогава ти йоше по-много щеше да ся доделаш стига само шо годе у него да ся поизучиш.“

Когато чул такава пресъда, горкият ми славей ся впуснал и прехвъркнал зад няколко полета. — Крылов.“

След баснята е публикуван послесловът: „Този е, Г-не Редакторе, отговорът ми на русенския кореспондент на „Право“. Повече не възнамерявам да отговарям, нито да отговарям занаяпред на лични нападения върху ми. . .“

Именно този послеслов ни дава известни основания да приемем, че е възможно автор на тази басня да е Славейков, тъй като в периода от 17 юли до 3 август във в. „Право“ няма друга дописка от Русе². Освен това текстът на баснята не е нов за Славейков — той го публикува в проза (в значително по-кратък вариант) още през 1852 г. в „Езопови басни (Басеник)“, а в стихове — във в. „Гайда“ през 1866 г., и то също като отговор на лични нападки³.

² В бр. 20 на в. „Право“, г. VII има едно обръщение от русенската община, което не е във връзка с появата на баснята „Магаре и славей“, макар че в него също е нападан Славейков.

³ П. Р. С л а в е й к о в. Съчинения. В 8 т. Ред. колегия: С. Баева, Д. Левков, Ст. Михайлов, П. Тотев и Цв. Унджиева. Т. I. С., 1978, с. 336.

Както посочва дългогодишната изследователка на Славейков Соня Баева, всяко издание на поета след неговата смърт е направено „с желание да се обнародва окончателният, при това най-художествен текст на произведенията му, да се проследи „историята“ на тяхното създаване“⁴. Ето защо смятаме за нужно да привлечем вниманието и към един вариант на известната басня „Орел, рак и щука“, за който съобщава още през 1923 г. В. Погорелов⁵, а през 1957 г. М. Стоянов го определя като писан от Славейков⁶. Творбата е поместена в края на преведената от Ст. Захариев брошура „Св. Димитрий Солунски и Македонските словени с Българите“, издадена от Славейков в печатницата на в. „Македония“ през 1868 г.

В последните издания на поета баснята „Орел, рак и щука“ е представена с един вариант, печатан през 1866 г. във в. „Гайда“, като в т. I/1963 г. са посочени още два, открити в архива на Славейков, които не съпадат непълно с текста, публикуван в „Св. Димитрий Солунски...“, но които съдържат достатъчно общи места, за да може със сигурност да се твърди, че последният е писан от същия автор.

Тук привеждаме варианта на баснята от 1868 г., като посочваме онези места, в които той се различава от създадените по-рано:

Есия

Орел и рак и щука
по някаква сполука
такваз им работа дошла
да теглят наедно кола.
Тъй впрягат се и трите,
напрягат те жилите,
и ще се пукнат чак речи,
а па да тръгнат не личи.

Те можеха покара
най-лесничко товара,
но на оредът кат'крилат
все теглял на високо,
кир рачо телял на назад,
а шуката — в дълбоко.
Кой крив, кой прав не знам,
колата и до нине там.

Кога другарите не са съгласни
и трудовете им са все напрасни.

Най-съществена промяна е претърпяла поуката на баснята — за разлика от текста в „Гайда“, където смисълът е предаден чрез епиграмно точната форма на народните пословици, в по-късния вариант тя се приближава възможно най-близко до оригинала на Крилов.

Съдейки по досегашните издания на Славейковото творчество, тази преработка е единствената стихотворна творба, която поетът публикува през цялата 1868 г. — година, в която издава осем книги предимно с преводни съчинения.

⁴ С. Баева. По следите на ръкописите. — Лит. мисъл, 1976, кн. 1, с. 112.

⁵ В. Погорелов. Опис на старите печатни български книги. 1802—1877. С., 1923, с. 555, № 951.

⁶ М. Стоянов. Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания. 1806—1878. Т. I. 1957, № 2883.